

Jørgen Staun og Patrick Eikeland

# Russiske påvirkningsoperationer i Ukrainekrigen i 2014 og 2022 – aktive foranstaltninger og maskirovka

Hvordan tænker den russiske sikkerhedspolitiske og militære elite påvirkningsoperationer? Og hvordan har man brugt påvirkningsoperationer i praksis i de to krige i Ukraine, i 2014 og 2022? Dette undersøger vi ved at søge at indfange den russiske forståelse af påvirkningsoperationer ved hjælp af begreberne ”aktive foranstaltninger” og ”maskirovka”. Og som man måske kunne forvente, er aktive foranstaltninger og maskirovka blevet anvendt aktivt af Rusland i krigen mod Ukraine. Størst succes havde man i 2014, hvor Ukraine og Vesten stort set blev taget på sengen og Krim erobret nærmest uden kamp. Under invasionen i 2022 har de russiske påvirkningsoperationer dog også haft succes. Først og fremmest i forhold til at vildlede Ukraine om, hvor hovedangrebet blev sat ind. En vildledning, der kunne have haft fatale konsekvenser for Ukraine.

Nøgleord: aktive foranstaltninger, maskirovka, Rusland, Ukraine, påvirkningsoperationer

I Rusland tænker man påvirkningsoperationer ind i en bred sammenhæng. Moderne krig bevæger sig nemlig, ifølge den russiske militære tænkning, mod en tilstand, hvor ikkemilitære midler får en stadig stigende rolle i forhold til de militære midler (Jonsson, 2019). Dette skift i det russiske krigsbegreb har haft den effekt, at det har udvidet den russiske opfattelse af, hvornår man kan anvende påvirkningsoperationer. Den russiske debat om informationskrig og påvirkningsoperationer har i en årrække været fokuseret på Vestens angiveligt stigende evne til med ”farverevolutionsteknik” at omstyrte udvalgte, ikkedemokratiske og ikkeprovestlige stater inden for kort tid – de typiske eksempler, man henviser til i debatten, er Kosovo, Ukraine og Libyen – hvilket har givet anledning til øget russisk bekymring for regimets overlevelse og for Ruslands indflydelse i den eurasiske region. Denne bekymring har fået de russiske militæranalytikere til at spørge sig selv, hvad Rusland kan gøre for at imødegå den opfattede trussel fra Vesten. Her træder især to gammelkendte russiske/sovjetiske begreber frem, nemlig ”aktive foranstaltninger” og ”maskirovka”. Vort forskningsspørgsmål i nærværende artikel er: Hvordan tænker den russiske sikkerhedspolitiske og militære elite påvirkningsoperationer? Og hvordan har man

brugt påvirkningsoperationer i praksis i de to krige i Ukraine, i 2014 og 2022? Dette undersøger vi ved at søge at indfange den russiske forståelse af påvirkningsoperationer ved hjælp af begreberne aktive foranstaltninger, som primært, men ikke udelukkende, fokuserer på tiltag i fredstid, og maskirovka, der først og fremmest omhandler militære aktiviteter, typisk anvendt i den første fase af en krig. Rækkefølgen er valgt, da dette typisk er den rækkefølge, der finder anvendelse i faktiske operationer. Denne forståelse anvender vi så til at se på udvalgte aktiviteter forud for og i den første fase af krigen i Ukraine i 2014 og 2022 – dog med størst vægt på 2022.

Russiske påvirkningsoperationer er relevante for Danmark pga. en tiltagende stormagtskonkurrence mellem USA/NATO og Rusland, og Ruslands invasion af Ukraine i 2022. Krigen har ikke direkte militære følger for Danmark, men vi og vores naboer risikerer stadig at blive mål for påvirkningsoperationer. USA, Tyskland, Storbritannien, Sverige og Finland har alle tidligere været udsat for det (Kragh og Åsberg, 2017).

Derfor er dette også en risiko, som vedrører Danmark. Denne risiko forstærkes endvidere af det udvidede russiske krigsbegreb, som betyder, at opfattelsen af, hvornår man fra russisk side kan anvende påvirkningsoperationer, er ekspanderet.

Selvom Ukraine og Vesten/NATO også er aktive på påvirkningsfronten, så er fokus i denne artikel på Ruslands påvirkningsoperationer. Artiklen skrider frem på følgende måde: Efter indledningen følger to begrebshistoriske analyser af henholdsvis aktive foranstaltninger og maskirovka. Herefter anvender vi vore begreber til at analysere russiske påvirkningsoperationer i Ukraine i 2014 og 2022 – med størst vægt på 2022. Herefter konkluderer vi.

## Begrebsanalyse: aktive foranstaltninger

Begrebet ”aktive foranstaltninger” (Aktivnije meroprijatija) er vanskeligt at definere præcist, idet begrebet har sin oprindelse i de forskelligartede aktiviteter, som den sovjetiske sikkerhedstjenestes (KGB) Afdeling for aktive foranstaltninger foretog under den Kolde Krig. Hvilket var alt fra propaganda, bedrageri, sabotage og endda likvideringer af politiske modstandere. Vi finder en række brede definitioner af begrebet i sovjetisk litteratur. I Felix Dsjersjinskij Akademiets *Ordbog for kontraspionage*, som er et af de første værker, der begrebsfastsætter den sovjetiske sikkerhedstjenestes praksis, defineres aktive foranstaltninger som: ”Kontraspionagehandlinger, der gør det muligt at gennemskue fjendens hensigter, hvilket gør det muligt at foregribe hans uønskede skridt, at lede fjenden på vildspor, at tage initiativet fra ham og at forpurre hans

sabotageaktioner” (Darczewska og Żochowski, 2017: 12–13; Felix Dzerzhinsky Akademiet, 1972).

I USA, som under den Kolde Krig var det primære mål for sovjetiske aktive foranstaltninger, var der også en række forsøg på at definere begrebet. Blandt de bedste dertil var Dennis Kux, som i 1985 definerede aktive foranstaltninger som ”en bred vifte af metoder, herunder desinformationsoperationer, politisk påvirkning og aktiviteterne i sovjetiske frontgrupper og udenlandske kommunistpartier” (Kux, 1985: 19). Ifølge Kux skulle man se sovjetisk udenrigspolitik som understøttet af ”hvide”, ”grå” og ”sorte” virkemidler. Blandt de ”hvide” virkemidler var almindelig diplomatisk praksis, handel, udviklings- og anden hjælp samt andre internationale tiltag. Disse foregik i fuld offentlighed. Blandt de ”grå” virkemidler faldt de, som involverede kommunistiske frontselskaber, udenlandske kommunistpartier, klandestine radiostationer eller velkendte massemediers brug af desinformation. De ”sorte” aktiviteter indebar reelle hemmelige operationer, brug af indflydelsesagenter, udbredelse af falske rygter, vildledning af journalister og politikere samt udbredelse af falske dokumenter. aktive foranstaltninger, som Kux definerer dem, falder enten ind under de ”grå” eller ”sorte” tiltag (Kux, 1985: 19).

I en toneangivende rapport fra det amerikanske udenrigsministerium fra 1986 pointeres det, at ”aktive foranstaltninger adskiller sig både fra spionage og kontraspionage og fra traditionelle diplomatiske og oplysningsaktiviteter. Målet med aktive foranstaltninger er at påvirke holdninger og opfattelser hos regeringer og/eller offentligheden for at opnå en bestemt reaktion” (United States Department of State, 1986). De foretrukne teknikker ansues som 1) desinformation og falsknerier, 2) frontgrupper og venskabsforeninger, 3) brug af ikkeregerende kommunistiske og venstreorienterede partier, 4) politiske indflydelsesoperationer og 5) mediemanipulation.

### *Russiske aktive foranstaltninger*

Sikkerhedstjenesten KGB blev nok omdøbt til FSB. Men ånden og meget af personalet fra KGB flyttede med over i FSB, og Afdelingen for aktive foranstaltninger bestod, blot under nyt navn, ”MS” (meroprijatija sodejstvija), hvilket nok bedst kan oversættes til ”faciliterende aktiviteter” (Darczewska og Żochowski, 2017: 28).

Efter Vladimir Putins adkomst til præsidentposten – der jo selv tidligere var KGB-officer, blandt andet udsendt i Leipzig i Østtyskland, sluttende som chef for FSB – har der flydt øgede midler til tjenesten. FSB’s budget er hemmeligt, og antallet af ansatte ligeså. Et gæt fra 2010 var på over 200.000 ansatte (Soldatov og Borogan, 2010). Den slags gæt bør man naturligvis tage med et gran

salt. Men gængs i litteraturen er en opfattelse af, at den måde, Rusland tænker og anvender aktive foranstaltninger på, i høj grad er inspireret af den sovjetiske tradition. Dog med den væsentlige tilføjelse at moderne kommunikationsmidler, især sociale medier, markant øger aktionsradius for og effektiviteten af de russiske påvirkningsoperationer. Et centralt argument for nærværende artikel er således, at der sker en væsentlig videreførelse af praksis fra den sovjetiske sikkerhedstjeneste KGB til den russiske sikkerhedstjeneste FSB, hvad angår brugen af aktive foranstaltninger. Samme tese følges i øvrigt også af Taras Kuzio (Kuzio, 2019). Se også (Fedchenkov, 2016). Også Martin Krag og Sebastian Åsberg trækker på den sovjetiske tradition i deres definition af nutidige russiske aktive foranstaltninger: 1) Aktive foranstaltninger finder sted klandestint for derved at sikre plausibel benægtelse – især i de tilfælde hvor det ønskede resultat er at påvirke beslutningstagningen i et givet land. 2) Aktive foranstaltninger baserer sig på desinformation, som er den bevidste spredning af falske beskeder ind i et givet lands kommunikationsmidler for derved at påvirke den offentlige opinion og beslutningstagerne. 3) Aktive foranstaltninger benytter sig af forskellige virkemidler, herunder direkte falsknerier, manipulerende politiske handlinger, indflydelsesagenter, frontorganisationer og rygter (Kragh og Åsberg, 2017: 778-779). Den største effekt opnås, hvis man lykkes med at plante en historie i det pågældende lands uafhængige medier, da historien i så fald kan refereres af andre vestlige medier samt af russiske medier. Eller hvis man kan påvirke direkte – uden redaktionelt filter – via sociale medier.

Den russiske forståelse af dybden af den påvirkning, man søger at opnå, er central. Således skelner den russiske debat mellem ”informationspsykologisk krigsførelse”, som har til formål at påvirke de væbnede styrkers personel og befolkningen, og ”informationsteknologisk krigsførelse”, som har til formål at påvirke tekniske systemer, der modtager, indsamler, behandler og overfører information (Giles, 2016; Jonsson, 2019). I forhold til den informationspsykologiske krigsførelse er antagelsen, at man med påvirkningsoperationer kan opnå en kognitiv påvirkning.

Samlet set efterlader dette os med en definition af aktive foranstaltninger som påvirkningsoperationer, der gør brug af 1) klandestine tiltag, der sikrer plausibel benægtelse; 2) desinformation, forstået som bevidst spredning af falske narrativer, gerne formidlet via sociale medier; 3) brug af virkemidler såsom falsknerier, manipulerende politiske handlinger, indflydelsesagenter, frontorganisationer, rygter mv.

## Begrebsanalyse: maskirovka

Maskirovka har siden 1920'erne været en integreret del af den sovjetiske/russiske militære tænkning og planlægning. Maskirovka er et begreb, der dækker over en bestemt sovjetisk og siden russisk tradition for, hvordan man skal bedrive militær vildledning. I lighed med aktive foranstaltninger er formålet med maskirovka at tvinge modstanderen til at handle under ugunstige forhold. Dette sker ved, at man ved hjælp af forskellige teknikker kan påvirke modstanderen rent kognitivt, ved at narre ham til en fejlagtig opfattelse af den militære virkelighed og derved tvinge ham til at handle forkert og sætte sig selv i en ugunstig situation rent militært. Litteraturen om maskirovka er også ganske righoldig, men især tre værker skiller sig ud, nemlig Ulfving (2005), Smith (1988) og Hamilton (1986). Alle tre giver en dyb historisk indføring i emnet og beskriver denne særegne russiske/sovjetiske tradition for vildledning.

Særligt på to punkter er maskirovka anvendelig, når det gælder om at opnå strategiske målsætninger. For det første kan maskirovka medvirke til at forme kamppladsen på en måde, som både skaber og bevarer betingelserne for succes. Her er maskirovka særligt brugbar i forbindelse med perioden, lige før en krig går ind i den kinetiske (væbnede) fase, samt i den indledende fase af en kinetisk operation. Netop den indledende fase af en krig har Rusland særlig fokus på, da de mener, at det er her, at krigen for alvor bliver afgjort (Kofman et al., 2021: 9). Kan man derfor vildlede modstanderen til at træffe forkerte beslutninger forud for eller i den indledende fase, er man nået langt i forhold til at opnå en afgørende sejr på kamppladsen. For det andet kan maskirovka anvendes som en *force multiplier*, dvs. i situationer, hvor Rusland står i en ugunstig situation vis-a-vis en modstander, der kan maskirovka anvendes for at udligne styrkeforholdet de to parter imellem og derved skabe en mere gunstig situation for Rusland.

Maskirovka blev først for alvor anvendt i forbindelse med Anden Verdenskrig, og under den Kolde Krig blev der udviklet en egentlig doktrin. Der blev opstillet tre kategorier med tilhørende retningslinjer, der skulle sikre, at maskirovka blev anvendt med succes: former, principper og niveauer.<sup>1</sup> *Former* er metoden, dvs. de tiltag og teknikker som bliver anvendt i praksis, når man skal vildlede modstanderen. *Formerne* er sløring, demonstrationer, imitation, simulation og desinformation.<sup>2</sup> *Principperne* skal understøtte formerne, og lever man op til principperne, vil det øge chancen for, at vildledningen bliver en succes. *Principperne* er aktivitet, plausibilitet, variation og kontinuitet.<sup>3</sup> Endelig er der *niveauerne*, som dikterer, hvem der gennemfører vildledningen samt omfanget af vildledningen i forhold til ressourcer og det publikum, der skal vildledes strategisk, operativt og taktisk. Vi beskæftiger os dog i hovedsagen med det strategiske niveau.<sup>4</sup>

Maskirovka kan anvendes både åbenlyst og klandestint for at forme operationsområdet i en retning, der øger chancen for et hurtigt russisk *fait accompli*. Anvendes det åbenlyst, kan det være i form af demonstration, hvor der fx placeres store troppekonzentrationer ved et givent land – som det skete op til invasionen af Ukraine i både 2014 og 2022 – for derved at tvinge modstanderen til at placere egne enheder tæt på disse og således påvirke hans handlingsmuligheder ved at binde hans enheder til et eller flere områder. Vildledningen her er, at modstanderen ikke ved, hvilken retning et muligt angreb kommer fra, eller hvor tyngden i angrebet vil være, og derved påvirkes hans planlægningsproces. I forbindelse med den type demonstration kan desinformation virke understøttende, da det kan anvendes til at skabe en plausibel benægtelse ved at hævde, at tropperne er i gang med en øvelse og ikke forbereder et angreb.

## Diskussion af aktive foranstaltninger og maskirovka

Der er ligheder og overlap mellem aktive foranstaltninger og maskirovka. Aktive foranstaltninger fokuserer primært på tiltag i fredstid, mens strategisk maskirovka omhandler militære aktiviteter, og anvendes typisk lige op til og/eller i den første fase af en krig. Aktive foranstaltninger har til formål at påvirke fremmede regeringer og befolkninger til fordel for Ruslands strategiske mål. Det foregår i reglen klandestint og kan anvende desinformation, falske NGO'er, mediemanipulation og hemmelige operationer og kan også anvendes på Ruslands egen befolkning, hvilket vi også ser på. Dermed bryder vi sådan set lidt med introduktionsafsnittets definition af påvirkningsoperationer, som nogle koordinerede aktiviteter, der er rettet mod en fremmed stat. Men vi bryder ikke med sovjetisk praksis, hvor man anså det som legitimt at bruge aktive foranstaltninger ikke kun mod vestlige stater, men også mod Warszawapagt lande og i Sovjetunionen selv. Og vi bryder heller ikke med russisk praksis. Allerede kort tid efter Putins indtog i præsidentembedet i maj 2000 oprettede man et politisk direktorat under præsidentadministrationen, som skulle udføre påvirkningsoperationer mod oppositionen i Rusland (Pynnöniemi og Racz, 2016: 39-45). Samtidig kan man sige, at den russiske brug af aktive foranstaltninger mod egen befolkning jo i dette tilfælde har som eksplicit udenrigs- og sikkerhedspolitisk formål at understøtte den russiske krig i Ukraine.

Efter 2012-2014 har den russiske elites forståelse af krig udvidet sig, hvilket har påvirket anvendelsen af maskirovka. Hvor det tidligere blev set som relevant i militære sammenhænge, opfattes det nu som bredt anvendeligt og kan anvendes før eller i starten af den kinetiske fase – det er altså rykket tættere på aktive foranstaltninger.

Derudover har maskirovka i dag fået øget relevans på det strategiske niveau. Dette skyldes både interne og eksterne faktorer. Internt er der en forskel mellem det sovjetiske og det russiske fokus i anvendelsen af maskirovka. I den sovjetiske periode anvendtes maskirovka som en militær force multiplier. Dette er stadig relevant, men det nye er, at maskirovka på det strategiske niveau også kan anvendes til at opnå målsætninger og samtidig sikre sig plausibel benægtelse, hvilket sigter mod at fratage fjenden muligheden for kategorisk at fastslå, at Rusland står bag en given operation. Dette så vi eksempler på i 2014. Her blev sløring i form af manglende militære distinktioner anvendt med stor succes i operationen på Krim og i Donbas. Den eksterne faktor, der først og fremmest har øget aktive foranstaltningers og maskirovkas relevans, er, at det russiske operationsmiljø i det nære udland i dag er radikalt anderledes end tidligere. Rusland har efter Sovjetunionens opløsning betydelige russiske mindretal i sit nærområde, bosiddende uden for føderationens grænser, og sprogkendskabet og sympatien fra dele af disse befolkningsgrupper kan i mange tilfælde skabe gunstige forhold for fx anvendelse af sløring og desinformation.

## Russiske aktive foranstaltninger og maskirovka anvendt under krigen i Ukraine i 2014 og 2022

I det følgende analyserer vi Ruslands brug af aktive foranstaltninger og maskirovka i de to krige i 2014 og 2022 – med overvægt på den seneste krig. Analysen af aktive foranstaltninger er struktureret ud fra 1) brug af klandestine tiltag, der sikrer plausibel benægtelse; 2) desinformation, forstået som bevidst spredning af falske narrativer; 3) virkemidler såsom falsknerier, manipulerende politiske handlinger, indflydelsesagenter, frontorganisationer, rygter mv. Analysen af maskirovka-tiltag er struktureret ud fra 1) former, altså sløring, demonstration, imitation, simulation og desinformation; 2) principper, altså aktivitet, variation og kontinuitet; 3) i forhold til niveauer beskæftiger vi os i hovedsagen med det strategiske niveau og undlader det operative og taktiske niveau, hvor der indtil nu kun er ganske sparsomme oplysninger tilgængelige.

### *Aktive foranstaltninger og maskirovka anvendt under krigen i Ukraine i 2014*

Hvis man sammenligner de to konflikter, er det tydeligt, at påvirkningsværktøjernes succesrate var større i 2014 end i 2022. I 2014 blev Ukraine og Vesten reelt taget på sengen, da russiske specialstyrker og prorussiske grupperinger i løbet af kort tid i slutningen af februar 2014 besatte det regionale parlament i hovedstaden Simferopol på Krim. Det lykkedes de russiske specialstyrker at blokere adgangsveje til halvøen og indeslutte de ukrainske styrker på deres ka-

serner, ikke mindst fordi cyberangreb lukkede for al kommunikation til og fra Ukraines regering, hvilket efterlod de ukrainske styrker uden ledelse og ordrer. I en velplanlagt, gennemkoordineret og dybt professionel operation blev Krim besat af ”små grønne mænd” – uniformerede soldater uden nationale kendetegn – næsten uden at der blev løsnat et skud. Og inden de ukrainske styrker nåede at reagere. Da Putin i den 4. marts 2014, efter flere dages radiotavshed fra Moskva, udtalte sig til offentligheden om de militære enheder på Krim, hævdede han, at det alene var lokale ”selvforsvarsgrupper”, og at ingen russiske soldater var involveret (Putin, 2014a) – hvilket var usandt. Da Putin i april 2014 indrømmede, at de militære enheder på Krim *var* russiske, hævdede han, at uroen på Krim og i Donbas var et udtryk for et legitimt folkeligt oprør, som var et resultat af den ukrainske undertrykkelse af de etniske russere (Putin, 2014b).

De aktive foranstaltninger fulgte med andre ord lærebogen: De blev brugt klandestint, hvilket sikrede plausibel benægtelse. Operationerne blev bakket op af store mængder desinformation om fx angreb på russiske minoriteter og at det var borgere på Krim, der af egen uhildet drift besatte offentlige bygninger, herunder parlamentet i Simferopol. Forud var der anvendt en række manipulerende tiltag, fx havde den russiske præsidents særlige udsending til Ukraine, Vladislav Surkov, i flere omgange været på Krim og afholdt møder med lokale prorussiske politikere, som efterfølgende blev brugt som indflydelsesagenter, hvis ikke som direkte organisatorer af urolighederne. De aktive foranstaltninger blev understøttet af en række klare maskirovka-tiltag, som sikrede, at de ukrainske styrker blev stillet i en særdeles ugunstig situation – eksempelvis låst ude af kasernerne og uden materiel til at tage kampen op. De russiske enheder og agenter blev indsat uden identitetsmarkører eller uniformer, som viste, at der var tale om russiske enheder. Hvorved den russiske stat kunne benægte alt, da soldaterne blev opdaget – hvilket skabte forvirring i den indledende fase af operationen. En forvirring, der var tilstrækkelig til, at det skabte en markant operativ fordel for de russiske styrker.

### *Aktive foranstaltninger og maskirovka anvendt under krigen i Ukraine i 2022*

Påvirkningsoperationerne op til krigsudbruddet den 24. februar 2022 har til sammenligning været mindre succesfulde. Da Rusland angreb Ukraine den 24. februar, kom det ikke som nær så stor en overraskelse, selvom det for de fleste nok alligevel var et stort chok. Ikke desto mindre synes russerne i 2022 at have haft held med især et centralt vildledningsselement: desinformation om hvor angrebet ville finde sted. For selvom den militære opmarch langs de ukrainske grænser, som startede allerede i foråret 2021, på grund af sin størrelse og om-



fang var umulig at skjule, lykkedes det Rusland at så tvivl og forvirring om, hvor hovedangrebet ville komme. Meget peger således på, at Rusland i perioden op til invasionen med maskirovka-formen demonstration havde held med at udsende forskellige signaler gennem både retorik og handlinger med det formål at vildlede ukrainerne om, hvor hovedangrebet kom. En rapport fra den britiske tænketank RUSI (Zabrodsky et al., 2022) argumenterer således overbevisende for, at den russiske angrebsplan opstillede som forudsætning, at hastighed og brug af vildledning til at holde de ukrainske styrker væk fra Kyiv kunne gøre det muligt at indtage hovedstaden hurtigt og effektivt. Og her synes russerne at have haft succes med deres påvirkningsoperation. Det ukrainske forsvar troede indtil få dage før angrebet, at den russiske hovedindsats ville være en ”højintens offensiv mod Donbas”, hvor de russiske stridskræfter ville bruge ødelæggelsen af den ukrainske hovedstyrke, der lå i befæstede stillinger i Donbas, som et middel til at ødelægge den ukrainske modstandsvilje (Zabrodsky et al., 2022: 22). Vildledningen gjorde, at den russiske hovedstyrke i angrebsaksen på vestsiden af Dnepr-floden nord for Kyiv kortvarigt opnåede en styrkeforholdsratio på 12:1, da den ukrainske hovedstyrke i Donbas ikke kunne komme hovedstaden til undsætning på grund af afstanden og på grund af det russiske luftherredømme i det østlige Ukraine, der gjorde det umuligt at flytte de ukrainske tropper (Zabrodsky et al., 2022: 1).

Flere faktorer synes at have spillet en rolle i denne vildledning. For det første havde russerne indført et meget strikt informationsregime indtil kort tid inden angrebet, som kun tillod den allerinderste kreds af planlæggere og højtrangerende officerer kendskab til Ruslands intention om reelt at angribe Ukraine. Meget tyder eksempelvis på, at udenrigsminister Sergej Lavrov først fik at vide, at Rusland havde tænkt sig ikke blot at intimidere, men også invadere Ukraine, kl. 1 om natten den 24. februar, altså kun få timer inden det gik løs (Seddon, 2022). For det andet vurderede den ukrainske efterretningstjeneste, at russerne havde få styrker placeret ved Gomel i Belarus til effektivt at kunne isolere og indtage Kyiv (hvilket de, set i bagklogskabens klare lys, havde ret i), hvorfor ukrainerne anså dette som en afledningsmanøvre – på trods af amerikanske og britiske efterretninger som anså dette som hovedangrebsaksen. Indhentning af radiokommunikation fra de russiske styrker i Gomel tydede også på, at styrkerne her heller ikke var af den opfattelse, at de udgjorde hovedangrebsaksen – de var jo under informations-lockdown – og intet tydede på, at de var forberedte på de taktiske opgaver, som de stod overfor. Heller ikke de russiske styrker syd for Brjansk, som også skulle bevæge sig mod Kyiv, men på østsiden af Dnepr-floden, så man derved kunne angribe den ukrainske hovedstad i en knibtangsmanøvre, var forberedte på det, der skulle komme. Russernes pro-

blem var således, at den operationelle sikkerhed, som muliggjorde den vellykkede vildledning af ukrainerne, også førte til, at russernes egne styrker ikke var forberedt på det taktiske niveau til at udføre planen effektivt – først få timer inden angrebet fik de enkelte taktiske enheder besked om, at det var en rigtig krig og ikke blot en øvelse (Zabrodsky et al., 2022: 12) – og derfor havde de ikke operationsplaner, logistik, træning mv. på plads til at skulle foretage egentlige kampoperationer, og da slet i ikke en langstrakt indsats (for mere om dette se Dalsjö, Jonsson og Norberg, 2022; Jonsson og Norberg, 2022; Kofman og Lee, 2022; Willett, 2022).

### *Et efterretningsmæssigt skønmaleri*

I de russiske operationsplanlæggeres øjne var den såkaldte ”særlige militære operation” noget optimistisk tiltænkt at skulle have været en kortvarig affære, hvor man med hurtighed og vildledning kunne overrumple den ukrainske hær (Dalsjö, Jonsson og Norberg, 2022: 8; Seddon, Miller og Schwartz, 2023). Således var der en klar forventning om, at den ukrainske regering hurtigt ville falde – eller at toppen ville blive likvideret – og at det ukrainske forsvar derfor hurtigt ville opgive ævred, ligesom man i dele af den russiske politiske top havde en tro på, at den ukrainske befolkning ville se russerne som ”befriere”, eller i al fald være langt mindre forsvarsvillige end de viste sig at være (Sly, 2022). Men hvis dette skulle have lykkedes, skulle de aktive foranstaltninger og brugen af maskirovka have været langt mere effektive i forhold til at overbevise den ukrainske regering og befolkning om, at det ikke var værd at kæmpe. Men dette lykkedes man ikke med.

I stedet så vi en *rally-round-the-flag* effekt, hvor ukrainerne bakkede op om Zelenskyj-regeringen, der nægtede at overgive sig og offentligt takkede nej til et tidligt amerikansk tilbud om evakuering. De dele af den ukrainske hær, det var lykkedes at få i stilling til at imødegå det russiske angreb mod hovedstaden, ydede hårdnakket modstand, støttet af specialstyrker, hastigt opstillede reservebataljoner, herunder kadetter og lærere fra det ukrainske militærakademi, og fik stoppet den russiske fremrykning mod Kyiv (Zabrodsky et al., 2022: 28). Imens bevæbnede civile borgere i tusindvis og gjorde sig klar til at kæmpe. Ikke mindst takket være den ukrainske regerings duelighed i offentlig kommunikation, som formentlig har spillet en vigtig rolle i forhold til at sikre den ukrainske stats sammenhængskraft. En medvirkende årsag til de russiske påvirkningskampagners nedsatte effekt er formentlig også de amerikanske og britiske efterretnings-tjenesters strategi om at afsløre de russiske planer – herunder de russiske forsøg på at foretage såkaldte *false flag*-operationer – før de blev ført ud i livet. Således så man op til krigsudbruddet en række advarsler fra de amerikanske og britiske

myndigheder om, at et angreb var nært forestående – og at det ville blive rettet mod hovedstaden (Zabrodsky et al., 2022). En række russiske desinformationskampagner – eksempelvis beskyldninger om etniske udrensninger, ja ligefrem folkemord på etniske russere i Donbas – blev endvidere udsat for en amerikansk modfortælling (Fisher, 2022).

### *Den 5. Tjeneste*

En stor del af de indledende russiske vanskeligheder og de markante tab, de russiske styrker blev påført i den indledende fase af krigen, synes at skyldes et fejlagtigt russisk efterretningsbillede. Et efterretningsbillede af forholdene i Ukraine som FSB's Tjeneste for operationel information og internationale forbindelser – den såkaldte 5. Tjeneste – havde ansvaret for (Seddon, Miller og Schwartz, 2023; Zabrodsky et al., 2022) – selvom udenrigsefterretningstjenesten SVR også leverede input til den strøm af informationer, der tilflød Kreml.

Ud over efterretningsdelen rummer den 5. Tjeneste blandt meget andet også den såkaldte Afdeling for Operativ Information. Denne afdeling fik efter den Farvede Revolution i Ukraine tilbage i 2004 til opgave at sikre fastholdelsen af de tidligere sovjetlande i den russiske indflydelsessfære under ledelse af FSB-general Sergej Beseda – og i årene efter blev FSB-agenter fra afdelingen observeret under rejser til Belarus, Kasakhstan, Sydossetien, Abkhasien og Ukraine (Soldatov og Borogan, 2022b). Afdelingens arbejde indeholdt, ifølge de endnu noget sparsomme oplysninger, hele spektret af aktive foranstaltninger: klandestine operationer, desinformation, direkte falsknerier, indflydelsesagenter og frontorganisationer (Soldatov og Borogan, 2022a).

Afdelingen fik i juli 2021 ansvaret for en del af den kampagne, som skulle få ukrainerne til at nedlægge våbnene og byde de invaderende russiske styrker velkomne – men mislykkedes dermed. Ifølge en stor samling følsomme oplysninger, som den ukrainske efterretningstjeneste er kommet i besiddelse af – som avisen *Washington Post* har gennemgået og søgt at validere – voksede de FSB-enheder, som havde ansvaret for operationen i Ukraine markant i månederne op til krigen. Man oprettede *safe houses* til FSB's agenter i Kyiv og andre ukrainske storbyer og søgte at opbygge ”et stort netværk af betalte agenter fra Ukraines sikkerhedsapparat” (Miller og Belton, 2022). Nogle fulgte de russiske befalinger om at sabotere det ukrainske forsvar. Andre synes at have taget imod pengene, men undladt at gøre noget, da krigen kom. Forsøgene på at infiltrere den ukrainske efterretningstjeneste SBU blev markant svækket, da ukrainerne fik nys om operationen og arresterede en lang række SBU-officerer, herunder selve chefen for SBU Ivan Bakanov og statsanklager Irina Venediktova (Balmforth og Hunder, 2022). Derudover offentliggjorde Ukraines sikkerhedstjeneste

via en ukrainsk NGO relativt tidligt en oversigt over personer, som de mente var FSB-agenter i Ukraine, med fuldt navn og pasnummer, hvilket gjorde det vanskeligt for FSB at fortsætte operationen (Miller og Belton, 2022). Afdelingens foranstaltninger synes således uden synderlig effekt, måske også på grund af den udbredte russiske korruption. Angiveligt har efterretningsfolkene i den 5. Tjeneste ikke blot tegnet et forkert billede af tingenes tilstand i Ukraine, som den så har sendt videre op i systemet, formentlig for derved at fortælle den russiske ledelse det, den gerne ville høre. Sergej Beseda og hans næstkommanderende er også anklaget for at have stukket (en del af) de penge i lommen, som deres agenter i Afdelingen for Operativ Information skulle have tilbudt ukrainere på centrale poster for at vende sig mod regeringen i Kyiv, hvis der først blev krig – uden at de gjorde dette, da krigen faktisk kom. Sergej Beseda og hans næstkommanderende blev først placeret i husarrest og siden fængslet i det berygtede Lefortovo-fængsel i det centrale Moskva (Soldatov og Borogan, 2022a). Samtidig har de russiske myndigheder øjensynligt forflyttet eller fyret op mod 150 FSB-officerer for deres involvering i affæren – nogle kan endda se frem til egentlige straffesager (Jankowicz, 2022).

### *Kampen om narrativen*

Også i forhold til legitimeringen af det russiske angreb har vi set aktive foranstaltninger i anvendelse. En af de mere succesfulde har været en desinformationskampagne til at legitimere det russiske angreb gennem en (falsk) påstand om, at Ukraine med amerikansk hjælp har drevet en række laboratorier i Ukraine til test og udvikling af kemiske våben. Denne desinformationskampagne har dels været rettet mod Ruslands egen befolkning, samt russisktalende i Ukraine, dels mod den internationale opinion. I starten af marts 2022 udsendte det russiske udenrigsministerium således et tweet, hvori det beskyldte USA og Ukraine for at have et ”militært-biologisk program” i Ukraine. Russerne påstod, at deres tropper havde fundet bevis på, at ukrainerne havde forsøgt hastigt at slette sporene efter sig, før de trak sig tilbage. Rusland hævdede også, at de havde fundet dokumenter, som beviste, at USA havde et hemmeligt kemisk program på laboratorier i Kharkiv og Poltava (Pilkinton og Oladipo, 2022). Rusland indkaldte til et møde i FN’s Sikkerhedsråd for at diskutere USA’s ”militære biologiske aktiviteter” i Ukraine, som den russiske FN-ambassadør Vasilij Nebenzja hævdede kunne føre til en ”ukontrolleret spredning af biologiske stoffer fra Ukraine” (Tass, 2022; The Ministry of Foreign Affairs, 2022). Beskyldningerne blev forstærket af Kina, som under debatten i FN’s Sikkerhedsråd støttede kritikken. USA og Ukraine benægtede kategorisk, at de havde et hemmeligt militært biologisk program. Den amerikanske FN-ambassadør, Linda Thomas-Greenfield,

forklarede, at de laboratorier, russerne omtalte, var en del af USA's Cooperative Threat Reduction (CTR) program, som efter Sovjetunionens sammenbrud med russisk accept sikrede, at mange af de tidligere sovjetiske laboratorier for kemiske våben blev nedlagt eller omdannet til civil industri under sikre forhold. Og at programmerne i dag mest handler om at hjælpe partnerlandene med at opbygge sundhedssystemerne til eksempelvis at bekæmpe virus sygdomme. FN's højkommisær for nedrustning, Izumi Nakamitsu, fremførte i den forbindelse, at FN ikke kendte til hemmelige kemiske våbenprogrammer i Ukraine (Pilkinton og Oladipo, 2022). Men historien fik hurtigt sit eget liv i amerikanske chatrooms, især på højrefløjen. Det fik støtte af Trumps tidligere rådgiver, Steve Bannon, ligesom Fox News' Tucker Carlson viderebragte historien. Emnet blev endda debatteret i det amerikanske senat den 6. marts 2022, hvor den fremtrædende republikaner Marco Rubio spurgte FN-ambassadør Nuland, om Ukraine havde kemiske laboratorier. Russiske medier dækkede historien intenst og gjorde deres for at udbrede den til engelsksprogede grupper via Twitter under hashtagget "#usbiolabs", "#usbiomilitary" eller "#USbioWeaponsLabs" (Pilkinton og Oladipo, 2022). Spansktalende brugere blev tilgodeset med spanske hashtags såsom "#biomilitares", "#ArmasBiológicas".

Påvirkningen var dog først og fremmest møntet på den russiske befolkning, herunder russisktalende i Ukraine, for derved at understøtte krigen. Dette skete først og fremmest via de statslige russiske tv-stationer, hvor myndighederne siden krigens start har opretholdt en høj grad af kontrol med informationsstrømmen. Således er alle uafhængige russiske medier enten blevet lukket ned af myndighederne eller selv gået i eksil i udlandet, som eksempelvis tv-stationen Dozhd. Også for de statskontrollerede medier er der strikse retningslinjer for den vinkling, der anlægges, når man skal berette om "specialoperationen i Ukraine" (Gessen, 2022). Mange ukrainere har kunnet se de russiske medier og har adgang til fx den russiske telegramtjeneste Telegram. Her har man under poster såsom "biolaboratorii" (biolaboratorier), "rybar" (fiskemand) eller "DPR, LPR, Ukraine News and biolabs" udbredt de falske historier om ukrainske masseødelæggelsesvåbenprogrammer.

Derudover har Rusland haft en række andre desinformationskampagner, hvor man har fremmet historier om menneskerettighedskrænkelser og krigsforbrydelser begået af den ukrainske hær – ikke mindst i tiden efter afsløringerne af massakrerne i Butja, som de russiske styrker efter al sandsynlighed stod bag (Al-Hlou et al., 2022). De har også lagt meget vægt på at betone tilstedeværelsen af den højrenationale såkaldte Azov-bataljon, som den russiske propaganda ofte bruger som eksempel, når man ønsker at fremme påstanden om, at krigen er en afnazificeringskampagne. En anden væsentlig desinformationskampagne

har hævdet, at Ukraine har haft et atomvåbenprogram, som, hvis ikke Rusland havde grebet ind militært, ville have betydet, at Ukraine med vestlig hjælp ville have kunnet udviklet atomvåben, der ville have truet Rusland og befolkningen i Donbas og på Krim. Som Putin udtrykte det i sin tale den 21. februar et par dage inden invasionen: "Ukraine har i sinde at fremstille sine egne atomvåben". Ukraine har den teknologiske evne og fly og andre fremføringsmidler dertil fra sovjettiden, sagde han. "Det er kun et spørgsmål om tid ... især hvis de får udenlandsk teknologisk støtte. ... Vi kan ikke andet end reagere på denne reelle fare" (Putin, 2022a). Påstanden, som er falsk, blev gentaget få dage senere i Putins krigstale den 24. februar, hvor han slog fast, at "vi vil ikke lade dette ske" (Putin, 2022b). Denne position blev i øvrigt gentaget i Putins tale til Føderale Forsamling nær årsdagen for angrebet (Putin, 2023).

Det er i sagens natur ganske vanskeligt at sige noget eksakt om påvirkningsoperationernes effekt på den russiske befolknings holdning til krigen, som jo også er udsat for den almene påvirkning, som de stærkt censurerede og statskontrollerede russiske medier viderefremidler. Meningsmålinger fra de to store statslige meningsmålingsinstitutter VTsIOM og FOM fra 2022 viste i starten af krigen stor opbakning, hvor omkring 60 pct. af respondenterne svarede, at de bakkede op om krigen (Bessudnov, 2022; Kizilova, 2022). Disse meningsmålinger skal dog læses med varsomhed, da de er statsligt kontrollerede. Men også meningsmålinger fra det uafhængige og forholdsvis troværdige russiske meningsmålingsinstitut Levada Centre vidner om stor opbakning til en række af de centrale narrativer fra Kreml. Således gav mere end halvdelen af russerne (57 pct.) USA og NATO-landene skylden for krigens død og ødelæggelse i Ukraine, mens 17 pct. giver Ukraine skylden. Kun 7 pct. gav Rusland skylden i en meningsmålingsanalyse af Levada Centre den 18. maj 2022. Dette er et lille fald fra midten af februar, hvor 60 pct. af respondenterne mente, at USA og NATO var ansvarlige for optrapningen af konflikten omkring Ukraine (Levada Centre, 2022).

I skrivende stund er det endnu lidt for tidligt med sikkerhed at fastslå hele omfanget af brugen af maskirovka i 2022. Dog kan vi, som nævnt ovenfor, med rimelig sikkerhed notere os, at det har været anvendt med succes på det strategiske niveau i forbindelse med vildledning om invasionens hovedakse. Der er endnu kun sparsomme og ubekræftede oplysninger om brugen af maskirovka på operativt og taktisk niveau. I opløbet til invasionen i 2022 havde Rusland endnu engang større øvelser og troppekonzentrationer langs den nordøstlige grænse, men i særdeleshed også i det sydlige Belarus. På trods af, at der åbenlyst var et højt antal bataljonskampgrupper koncentreret i de førnævnte områder, og meget pegede på at disse forberedte sig på at invadere Ukraine, så nægtede

Kreml, at det ville ske (Taylor, 2022). Rusland anvendte her desinformation som en form for maskirovka. Til forskel fra 2014, hvor formålet formentlig var at binde ukrainske enheder langs den nordøstlige grænse, så de ikke kunne anvendes i Donbas, så kan et yderligere formål i 2022 have været at søge at demoralisere den ukrainske befolkning og den politiske klasse i Kyiv ved at fremvise en stærk og kapabel militær styrke, som med kort varsel kunne rykke ind over de ukrainske grænser. Her har man fra Kremls side muligvis håbet på, at det kunne føre til politiske indrømmelser fra Kyiv i håbet om at undgå en russisk invasion.

Deployeringen af belarussiske kampgrupper i det sydvestlige Belarus langs den ukrainske grænse – formentlig efter russisk pres – synes også at have været succes med maskirovka-formen desinformation, al den stund at den ukrainske hær i lange perioder har været nødt til binde styrker i vest. Styrker, de så ikke har kunnet indsætte andre steder. Det samme er set i udbryderrepublikken Transnistrien, hvor en russisk brigade har bundet mindre ukrainske enheder i det sydvestlige Ukraine. Dette har samtidig været et jævnlige tilbagevendende tiltag, senest i starten af 2023, hvilket kunne vidne om russisk lydørhed over for maskirovka-princippet om aktiviteter og kontinuitet. Dog uden meget variation, som ellers også er et doktrinært krav.

Når det efter alt at dømme ikke lykkedes for Rusland at demoralisere ukrainerne med deployeringen langs de ukrainske grænser, kan det blandt andet skyldes, at rammerne for at iværksætte og opretholde maskirovka på det strategiske niveau var forværret i betydelig grad i forhold til situationen i 2014. Op mod invasionen i 2022 stod det klart, at de vestlige efterretningstjenester havde et omfattende overblik over, hvad russernes intentioner og planer var. Dette står klart, fordi særligt USA næsten dagligt var åbne i deres deling af informationer med den vestlige presse. Vi ved, at de vestlige efterretninger er blevet delt med Kyiv, som på baggrund af dette samt deres egen informationsindhentning har haft et godt billede af de russiske intentioner (Barnes, Cooper og Schmitt, 2022). Også Open Source Intelligence (OSINT) synes at have spillet en væsentlig rolle for ukrainerne, heraf rapporter fra private organisationer, såsom Bellingcat, herunder satellitbilleder fra private udbydere, samt efterretninger fra privatpersoner, som via deres mobiltelefon indrapporterede fjendens bevægelser med præcise geolokationsdata, som det ukrainske artilleri har kunnet bruge til måludpegning (Salerno-Garthwaite, 2022). Sammenholdt har dette formentlig været medvirkende til, at man fra ukrainsk side ikke har følt sig presset af den russiske tvetydighed til at give politiske indrømmelser. Den efterretningsmæssige situation i 2022 står i skarp kontrast til situationen i 2014, hvor både de ukrainske og de vestlige efterretningstjenester blev taget på sengen.

## Konklusion

Rusland har videreført de traditionelle sovjetiske påvirkningsværktøjer, aktive foranstaltninger og maskirovka, og anvendt dem i krigen mod Ukraine. I 2014 blev Vesten og Ukraine taget på sengen af en velplanlagt overraskelsesoperation, hvor Rusland tog Krim uden at affyre et skud. I 2022 var overraskelsesmomentet mindre, da værktøjerne igen blev anvendt. Russerne anvendte en kombination af aktive foranstaltninger og maskirovka-formen demonstration til at vildlede Ukraine om det russiske hovedangreb. Ved at opretholde et strengt informationsregime lykkedes det at få Ukraine til at tro, at hovedangrebet ville blive rettet mod Donbas. I stedet gik russerne efter at bryde den ukrainske forsvarslinje ved at indeslutte hovedstaden Kyiv med overvældende magt og hastighed og dermed sætte regeringen ud af spillet. Ved at vildlede det ukrainske forsvar opnåede den russiske hovedstyrke i Kyiv-aksen et kortvarigt styrkeforhold på 12:1, særligt fordi den ukrainske hovedstyrke i Donbas ikke kunne nå Kyiv pga. afstanden og russisk luftherredømme i Østukraine. Det strikse informationsregime betød dog, at de angribende enheder i den russiske hovedakse ikke havde ordentlige planer, logistik eller træning til at gennemføre en egentlig kampoperation. Dette var Ukraines held, for det kunne have gået meget anderledes.

Kreml har også haft succes med brugen af aktive foranstaltninger i 2022 i forhold til påvirkning af egen befolkning, hvor en stor del har købt ind på de officielle narrativer. Disse narrativer inkluderer, at invasionen er en defensiv *special operation*, der skal redde etniske russere i Donbas fra etnisk udrensning; at formålet er at afvæbne og afnazificere Ukraine, som kontrolleres af vestlige regeringer, særligt USA, som anvender Ukraine som kampplads i deres kamp mod et selvstændigt Rusland; og at krigen ville være kommet, uanset om Rusland havde angrebet eller ej. Det er usandt, men Kremles propaganda har sat sig fast hos mange russere.

Bortset fra den russiske vildledning af ukrainerne i forhold til spørgsmålet om, hvor hovedangrebet skulle gå, har Ukraine og Vesten i konflikten i 2022 vist, at de i høj grad har lært af krigen i 2014 i forhold til at imødegå russiske aktive foranstaltninger og i høj grad i evnen til at besværliggøre russisk anvendelse af maskirovka. De vestlige og ukrainske efterretningstjenester har haft et godt overblik over de russiske intentioner. Dette har hæmmet og hæmmer fortsat Rusland.



## Noter

1. Kategorierne er taget fra hhv. Hamilton (1986: 65-70), Smith (1988: 30-38) og Ulfving (2005: 100-104), som med udgangspunkt i det sovjetiske militærencyklopædi har opstillet dem i hver sine artikler.
2. Formerne er: sløring (handlinger der forhindrer eller mindsker chancen for, at man bliver erkendt af fjenden, fx brugen af radiotavshed, sløringsnet eller fjernelse af identitetsmærker fra uniformer); demonstration (handlinger der iværksættes for at vildlede fjenden om iværksættelsen af en manøvre, fx en koncentration af enheder for at give indtryk af et forestående angreb fra disse); imitation (skabelsen af virkelighedstro objekter, fx oppustelige kampvogne, eller indtrængen i det elektromagnetiske spektrum for at imitere fjendens radiosignaler); simulation (simulering af fx lyde eller aktivitet for at give indtryk af aktivitet i et givent område. Simulation er særlig brugbart i forhold til at understøtte imitation af fysiske objekter); og desinformation (forsætlig misrepræsentation af fakta, fx ved at plante falsk information hos medier eller lade fjenden få adgang til falske operationsplaner).
3. Principperne er: aktivitet (vildledning skal opretholdes så længe som muligt); plausibilitet (vildledningsforsøget skal forekomme realistisk); variation (vildledningen må ikke blive forudsigelig gennem fx gentagne mønstre); og kontinuitet (vildledningen skal være kontinuerlig).
4. Det øverste niveau er det strategiske niveau, hvor det er den russiske generalstab, som planlægger og tildeler ressourcer samt iværksætter forsøg på maskirovka. I praksis vil GRU sandsynligvis udføre vildledning på strategisk niveau. Det operative niveau er det næste og har til formål at opnå operative mål i et specifikt område på armé- til divisionsniveau. Alle former for maskirovka kan anvendes her. Endelig er det taktiske niveau det laveste niveau, men det beskæftiger vi os ikke med i nærværende artikel.

## Litteratur

- Al-Hlou, Yousur, Masha Froliak, Evan Hill, Malachy Browne og David Botti (2022). New evidence shows how Russian soldiers executed men in Bucha. *New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/05/19/world/europe/russia-bucha-ukraine-executions.html> (19. maj, 2022).
- Balmforth, Tom og Max Hunder (2022). Ukraine's president fires spy chief and top state prosecutor. Reuters. <https://www.reuters.com/world/europe/ukraines-president-fires-security-service-chief-prosecutor-general-2022-07-17/> (17. juli, 2022).
- Barnes, Julian, Helene Cooper og Eric Schmitt (2022). U.S. Intelligence is helping Ukraine kill Russian generals, officials say. *New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/05/04/us/politics/russia-generals-killed-ukraine.html> (4. maj, 2022).

- Bessudnov, Alexey (2022). Russia's tricky opinion polling sociologist Alexey Bessudnov shares five charts that help explain how to read the Kremlin's survey data on support for the war in Ukraine. *Meduza*. <https://amp.meduza.io/en/feature/2022/03/07/russia-s-tricky-opinion-polling> (3. juli, 2022).
- Dalsjö, Robert, Michael Jonsson og Johan Norberg (2022). A brutal examination: Russian military capability in light of the Ukraine War. *Survival* 64 (3): 7-28.
- Darczewska, Jolanta og Piotr Żochowski (2017). Active measures. Russia's key export. *OSW Point of View* 64. <http://aei.pitt.edu/88535/> (22. maj, 2023).
- Fedchenkov, Yevhen (2016). Kremlin propaganda: Soviet active measures by other means. *Estonian Journal of Military Studies* (2): 140-170.
- Felix Dzerzhinsky Akademiet (1972). *Kontrazvedyvatelnyy slovar* [Ordbog for kontraspionage]. Felix Dzerzhinsky Akademiet. <https://en.booksee.org/book/1343215> (22. marts, 2023).
- Fisher, Max (2022). Putin's baseless claims of genocide hint at more than war. *New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/02/19/world/europe/putin-ukraine-genocide.html> (19. februar, 2022).
- Gessen, Masha (2022). Inside Putin's propaganda machine. *The New Yorker*. <https://www.newyorker.com/news/annals-of-communications/inside-putins-propaganda-machine> (18. maj, 2022).
- Giles, Keir (2016). *Handbook of Russian information warfare*. Bd. 9. NATO Defence College. <https://www.ndc.nato.int/download/downloads.php?icode=506> (22. marts, 2023).
- Hamilton, David L. (1986). *Deception in Soviet military doctrine and operations*. Naval Postgraduate School Monterey. Monterey, Californien.
- Jankowicz, Mia (2022). Putin purged large numbers of FSB agents in retribution for poor Ukraine intelligence, Russia expert says. *Business Insider*. <https://www.businessinsider.com/putin-purges-fsb-over-ukraine-failures-bellingcat-expert-2022-4?r=US&IR=T> (4. december, 2022).
- Jonsson, Michael og Johan Norberg (2022). Russia's war against Ukraine: Military scenarios and outcomes. *Survival* 64 (6): 91-122.
- Jonsson, Oscar (2019). *The Russian understanding of war: Blurring the lines between war and peace*. Georgetown University Press.
- Kizilova, Kseniya (2022). Assessing Russian public opinion on the Ukraine War. *Russian Analytical Digest*, nr. 281. <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/RAD281.pdf> (22. marts, 2023)
- Kofman, Michael, Anya Fink, Dmitry Gorenburg, Mary Chesnut, Jeffrey Edmonds og Julian Waller (2021). Russian military strategy: Core tenets and operational concepts. CNA. [https://www.cna.org/archive/CNA\\_Files/pdf/russian-military-strategy-core-tenets-and-operational-concepts.pdf](https://www.cna.org/archive/CNA_Files/pdf/russian-military-strategy-core-tenets-and-operational-concepts.pdf) (22. marts, 2023)

- Kofman, Michael og Rob Lee (2022). Not built for purpose: The Russian Military's ill-fated force design. *War on the Rocks*. <https://warontherocks.com/2022/06/not-built-for-purpose-the-russian-militarys-ill-fated-force-design/> (6. februar, 2022).
- Kragh, Martin og Sebastian Åsberg (2017). Russia's strategy for influence through public diplomacy and active measures: The Swedish case. *Journal of Strategic Studies* 40 (6): 773-816.
- Kux, Dennis (1985). Soviet active measures and disinformation: Overview and assessment. *Parameters* 15 (4): 19-28.
- Kuzio, Taras (2019). Old wine in a new bottle: Russia's modernization of traditional Soviet information warfare and active policies against Ukraine and Ukrainians. *The Journal of Slavic Military Studies* 32 (4): 485-506.
- Levada Centre (2022). The conflict with Ukraine and responsibility for the deaths of civilians. Levada Centre. <https://www.levada.ru/en/2022/05/18/the-conflict-with-ukraine-and-responsibility-for-the-deaths-of-civilians/> (22. marts, 2023)
- Miller, Greg og Catherine Belton (2022). Russia's spies misread Ukraine and misled Kremlin as war loomed. *Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/world/interactive/2022/russia-fsb-intelligence-ukraine-war/> (19. august, 2022).
- Pilkinton, Ed og Gloria Oladipo (2022). What are Russia's biological weapons claims and what's actually happening? *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2022/mar/11/russia-biological-weapon-claim-us-un-ukraine-bio-labs-explainer> (22. marts, 2022).
- Putin, Vladimir (2014a). Vladimir Putin answered journalists' questions on the situation in Ukraine. President of Russia. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20366> (22. marts, 2023).
- Putin, Vladimir (2014b). Direct line with Vladimir Putin. President of Russia. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20796> (22. marts 2023).
- Putin, Vladimir (2022a). Address by the President of the Russian Federation (21 February). President of Russia. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/67828> (22. marts, 2023).
- Putin, Vladimir (2022b). Address by the President of the Russian Federation (24 February). President of Russia. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/67843> (22. marts, 2023).
- Putin, Vladimir (2023). Presidential Address to Federal Assembly. President of Russia. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/70565> (22. marts, 2023).
- Pynnöniemi, Katri Pauliina og Andras Rácz (2016). *Fog of falsehood: Russian strategy of deception and the conflict in Ukraine*. FIIA Report 45. Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs.

- Salerno-Garthwaite, Andrew (2022). OSINT in Ukraine: Civilians in the kill chain and information space. *Global Defence Technology*. [https://defence.nridigital.com/global\\_defence\\_technology\\_oct22/osint\\_in\\_ukraine](https://defence.nridigital.com/global_defence_technology_oct22/osint_in_ukraine) (22. mars, 2023).
- Seddon, Max (2022). Vladimir Putin, Russia's resentful leader, takes the world to war. *Financial Times*. <https://www.ft.com/content/c039db89-7201-4875-b31f-b41a511496f1> (25. februar, 2022).
- Seddon, Max, Christopher Miller og Felicia Schwartz (2023). How Putin blundered into Ukraine — then doubled down. *Financial Times*. <https://www.ft.com/content/80002564-33e8-48fb-b734-44810afb7a49> (23. februar, 2023).
- Sly, Lis (2022). Nine ways Russia botched its invasion of Ukraine. *Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/08/how-russia-botched-ukraine-invasion/> (4. august, 2022).
- Smith, Charles Lynwood (1988). Soviet maskirovka. *Airpower Journal* 2 (1): 28-40.
- Soldatov, Andrei og Irina Borodan (2010). Russia's new nobility. *Foreign Affairs* 89 (5): 80-96.
- Soldatov, Andrei og Irina Borogan (2022a). From bad intel to worse: Putin reportedly turns on FSB agency that botched Russia's Ukraine prep. *Meduza*. <https://meduza.io/en/feature/2022/03/11/from-bad-intel-to-worse> (3. november, 2022).
- Soldatov, Andrei og Irina Borogan (2022b). Putin places spies under house arrest. CEPA. <https://cepa.org/putin-places-spies-under-house-arrest/> (3. november, 2022).
- Tass (2022). Bioweapon labs in Ukraine prove US criminal activity, diplomat says. *TASS*. [https://tass.com/world/1418925?utm\\_source=google.com&utm\\_medium=organic&utm\\_campaign=google.com&utm\\_referrer=google.com](https://tass.com/world/1418925?utm_source=google.com&utm_medium=organic&utm_campaign=google.com&utm_referrer=google.com) (3. september, 2022).
- Taylor, Adam (2022). Russia's attack on Ukraine came after months of denials it would attack. *Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/world/2022/02/24/ukraine-russia-denials/> (24. februar, 2022).
- The Ministry of Foreign Affairs (2022). Vystupleniye Postoyannogo predstavatelya Rossiyskoy Federatsii pri otdelenii OON i mezhdunarodnykh organizatsiyakh v Zheneve G.M.Gatilova na plenarnom zasedanii Konferentsii po razoruzheniyu, Zheneva, 31 marta 2022 goda (Address by G.M.Gatilov, Permanent Representative of the Russian Federation to the UN Office and International Organisations in Geneva, to the plenary session of the Conference on Disarmament, Geneva, 31 March 2022). *Mid.ru*. <https://www.mid.ru/print/?id=1807445&lang=ru> (22. mars, 2023).
- Ulfving, Lars (2005). *Rysk krigskonst – Voennoe iskusstvo: en introduktion till den ryska militärvetenskapen sedd i ett militärteoretiskt, empiriskt och historiskt perspektiv*. Stockholm: Forsvarshögskolan.
- United States Department of State (1986). Active measures: A report on the substance and process of anti-U.S. disinformation and propaganda campaigns. United States

Department of State. <http://insidethecoldwar.org/sites/default/files/documents/Soviet%20Active%20Measures%20Substance%20and%20Process%20of%20Anti-US%20Disinformation%20August%201986.pdf> (22. marts, 2023).

Willett, Marcus (2022). The cyber dimension of the Russia-Ukraine war. *Survival* 64 (5): 7-26.

Zabrodsky, Mykhaylo, Jack Watling, Oleksandr Danylyuk og Nick Renolds (2022). Preliminary lessons in conventional warfighting from Russia's invasion of Ukraine: February-July 2022. *RUSI*. <https://rusi.org/explore-our-research/publications/special-resources/preliminary-lessons-conventional-warfighting-russias-invasion-ukraine-february-july-2022> (22. marts, 2023).